

IVAN BUNYIN

Aglaja

A világi életben, abban az erdős faluban, ahol megszületett és felnevelkedett, Aglaját Annának hívták.

Korán elvesztette szüleit. Egyszer télen, amikor betört a faluba a himlő, sok halottat vittek ki a temetőbe, a Szent tó mögötti faluba. Szkuratovék kunyhójában egyszerre két koporsó állott. A kislány nem érzett sem félelmet, sem sajnálatot, csak mindörökre megjegyezte magának a halottakból áradó, semmire sem hasonlító, az élőknél idegen, fojtó szagot és azt a friss, téli fuvallatot, a nagybőjti olvadás hidegét, amit a muzsikok akkor engedtek be a kunyhóba, mikor az ablak alatt várakozó szánhoz vitték ki a koporsókat.

Azon az erdős vidéken ritkák és aprók a falvak, a durva deszkaházak nagy összevisszaságban állnak: ahogy az agyagos halmok engedik, minél közelebb a kis folyókhoz és tavakhoz. A nép ott nem annyira szegény, óvja vagyonát, régi szokásait, noha jóllehet, ősidóktól fogva napszámba jár, s az asszonyokra marad az erdő által szabadon hagyott, terméketlen föld szántása, az erdőben a fű kaszálása, télen pedig a csattogó szövőszék hajtása. Gyermekkorában Anna szívéhez közel állt ez az életforma: kedves volt neki a fekete kunyhó és a fáklya füstösen égő fénye.

Katyerina, a nővére már régen férjnél volt. Ő irányította a házat, először a férjével együtt, aki hozzájuk költözött, aztán egyedül, mikor a férfi elkezdett munkába járni, s elmaradt majdnem egy teljes évre. Felügyelete alatt a kislány nőtt-nődögélt, nem volt sohasem beteg, sohasem panaszkodott semmire, csak túlságosan magába fordult. Ha Katyerina hívta és megkérdezte, mi van vele, a kislány egyszerűen azt válaszolta, hallgatja, hogyan csikorog a nyaka. „Hallod ugye?” – mondta, forgatva a fejét, kis fehér arcocskáját. – „És min töröd a fejed?” – „Csak úgy. Nem is tudom”. Gyermekkorában a vele egykorúakkal nem foglalkozott és nem járt el sehova –, csak egyszer ment el nővérével abba a Szent tó mögötti ódon faluba, ahol a temetőben, a fenyőfák alatt fenyőkeresztek meredeznek, és ott áll a megfeketedett, fapikkelyes tetős, kis deszka templom. Először akkor adtak rá ünnepi öltözéket, bocskort és cejgszövetből készült szarafánt, vettek neki nyakéket és sárga kendőt.

Katyerina az ura miatt búsult, sírt-sírdogált; siratta gyermektelenségét. Miután kisírta magát, fogadalmat tett, hogy férjét többé nem engedi magához. Mikor megjött a férfi, örömmel fogadta, rendesen beszámolt a ház körüli dolgokról, gondosan átnézte ruháit, megvarrta azt, amit kellett, ott sürgölődött a tűzhely körül és elégedett volt, ha tetszett neki valami; de külön háltak, mint

az idegenek. És mikor újból elment – Katyerina ismét unatkozott és csendesen szomorkodott. Mind gyakrabban hagyta el otthonát, a közeli női kolostorban vendégeskedett, meg-meglátogatta Rogyion sztaretet, aki a kolostor mögött, egy erdei kunyhóban húzta meg magát. Nagy buzgalommal olvasni tanult, szent könyveket hozott el a kolostorból, és hangosan olvasta fel őket, különös hangon, szemét lesütve, két kezében tartva a könyvet. A kislány mellette állt és úgy hallgatta, s közben tekintetével végigpásztázta a mindig rendesen kitakarított kunyhót. Katyerina, megittasulva saját hangjától, a szentekről, a vértanúkról olvasott, akik a mennyei üdvösség érdekében megvetették a mi sötét, földi valónkat, akik keresztre feszítették a szenvedélyektől és bujaságtól terhes testüket. Anna úgy hallgatta a felolvasást, mint egy dalt idegen nyelven, figyelme nem lankadt egy pillanatra sem. Ám mikor Katyerina becsukta a könyvet, soha nem kérte, hogy olvasson tovább – hiszen semmit sem értett belőle.

Tizenhárom éves kora körül rendkívül karcsú, magas és erős lány lett belőle. Finom, fehér bőrű, kék szemű teremtés volt, de szerette az egyszerű, durva munkát. Mire beköszöntött a nyár és megjött Katyerina férje, mikor a falu népe kaszálni ment, Anna is csatlakozott az övéihez, úgy dolgozott, mint egy felnőtt. Nyári munka persze azon a vidéken nem sok akad. És ismét magukra maradtak a testvérek, ismét visszatértek megszokott életükhöz, és ismét, miután kitakarította az állatok helyét és a kemencét, Anna varrogatott vagy a szövőszéknél ült, Katyerina pedig olvasott – a tengerekről, a sivatagokról, Rómáról és Bizáncról, az őskeresztények csodáiról és vértanúságáról. A füstös, erdei kunyhóban felhangzottak akkor a varázslatos erejű szavak: „Kappadókia országában, a szentéletű bizánci császár, Nagy Leó uralkodása alatt... A jámbor Alekszandriai Joachim patriarcha idején, a messzi Etiópiában...” Így szerzett tudomást Anna azokról az ifjakról és szüzekről, akiket vadállatok marcangoltak szét az arénákban, Szent Borbála mennyei szépségéről, akit gonosz apja fejezett le, a Sínai hegyen az angyalok által őrzött ereklyékről, Eustachiusról, a harcosszentről, aki maga a megfeszített Krisztus hívására tért meg az igaz istenhez, mikor a vadászat során, ahogy Eustachius a vadat üldözőbe vette, a szarvasagancs között napként ragyogott fel neki, Szent Száva munkáiról, aki a Tüzes Völgyben tengette napjait, és még sok mindenki másról, akik keserű napjaikat és éjszakáikat kiszáradt patakoknál, kriptákban és hegyi kolostorokban töltötték... Serdülő korában Anna azt álmodta, hogy hosszú vászoningben van, a fején vaskoszorúval. És Katyerina azt mondta neki: „Ez, testvérkém a véget jelenti, a korai halált”.

Tizenöt éves korára már igazi nő lett, és az emberek csodálták szépségét: ovális arca aranylóan fehér csillogása enyhe pírban játszott; világosszőke szemöldöke sűrű volt, szeme kék; könnyed, arányos termetű – talán magasabb és karcsúbb volt a kelleténél, karja kissé hosszúra nőtt –, csendesen és kedvesen nézett fel hosszú szempillái alól. A tél abban az évben is nem mindennapi

kemény volt. Beborította a hó az erdőt, a tavakat, rajtuk a léket vastagon elzárta a jég, metsző, fagyos szél fúj, és pirkadatkor szivárványos gyűrűben tükröződött a nap. Karácsony előtt Katyerina savanyú kenyérlevest és zablisztet evett, Anna viszont csak kenyérral táplálkozott. „Ki akarok böjtölni egy másik jóserejű álmat” – mondta nővérének. És Új év előtt ismét álmat látott: korán volt, fagyos reggel, épp csak, hogy felkelt a hófödte tájon a vakító fényű, jeges nap, a metsző szélről elállt a lélegzet; és a szélben, a napfényben, a fehér mezőn Anna szinte repült a sítalpakon, valamiféle hermelint kergetett, majd hirtelen belezuhant egy szakadékba – megvakult, fulladozott a sítalpak alól felszálló porhóban, a hulladék között... Semmit sem lehetett érteni ebből az álomból, de Újév napján egyszer sem mert nővére szemébe nézni; papok jöttek a faluba, benéztek Szkuratovékhoz is – ekkor a függöny mögé bújt, a függőpriccs alá. Ezen a télen, miután nem volt még biztos a szándékaiban, gyakran volt egykedvű és levert, mire Katyerina így szólt hozzá: „Ideje lenne elhivatni Rogyion atyát, hogy levegye rólad a rontást!”

Katyerina ezen a télen Alekszejről, Isten emberéről, Sátoros Szent Jánosról, aki gazdag szülei kapuja előtt koldusként halt meg és Oszlopos Simeonról, aki egy kőoszlopon állva, élve senyvedett el, olvasott fel. Anna azt kérdezte tőle: „És Rogyion atya miért nem áll oszlopon?” Katyerina erre azt felelte, hogy a szent emberek vértanúsága nem egyforma, a mi szentjeink inkább a kijevi barlangokban, később pedig a sűrű erdőkben nyertek megváltást vagy a szent félkegyelmű mezítelenségével és ocsmányságával érték el az üdvözülést. Ezen a télen ismerte meg Anna az orosz vértanú szenteket, szellemi elődeit: a Jövőbe látó Matfejt, akinek megadatott, hogy a világban csak a sötétet és alantast lássa meg, hogy behatoljon az emberi szívek legrejtettebb, visszataszító mélységeibe, hogy tisztán lássa a föld alatti rossz szellemek ábrázatát, meghallja bűnös tanácsaikat, a Sírásó Markot, aki a halottak eltemetésének szentelte magát, és a Halállal való állandó közelség folytán olyan hatalmat szerzett felette, hogy az megijedt hangjától, a Remete Iszaakijt, aki nyers kecskebőrt öltött testére, amely örökre hozzá nőtt, és átadta magát az eszeveszett táncnak az ördögökkel, akik éjjelente hangos kiáltások, dudaszó, guszli és dobpergés közepette ott ugráltak és dülöngéltek körülötte... „Tőle, Iszaakijtól eredtek a szent ügyűek –, mondta Katyerina –, s annyi lett belőlük azután, hogy megszámlálhatatlan! Rogyion atya így mesélte: egyetlen országban sem voltak ilyenek, csak bennünket látogatott meg velük az Úristen, a mi nagy bűneink miatt és nagy kegyelme folytán”. És hozzátette, amit a kolostorban hallott – egy szomorú történetet arról, hogyan hagyta el Oroszhon Kijevet, erdőbe, áthatolhatatlan mocsarakba vette útját, kis háncskunyhókba rejtőzve, majd a moszkvai hercegek kegyetlen uralma alá került, hogyan tűrte a zavaros időt, a belvillongásokat, a dühödt tatár hordák támadásait és isten más büntetését – a járványt, éhínséget, a tűzvészeket és az égi jeleket.” Akkoriban, mondta Katyerina,

olyan sok Krisztusért szenvedő és érte félkegyelművé vált istenes ember volt, hogy vinnyogásuktól és kiáltásuktól a templomokban nem lehetett hallani a szent énekeket. És sokan közülük, mondta, a szentek mennyei dicsőségét szaporítják: ilyen Szimon, a Volga menti erdőkből, aki egy szakadt ingben kóborolt, és az emberi tekintet elől a vad, sűrű sötét erdőben rejtőzött el, utána pedig, mikor a városban élt, az emberek naponta megverték rútsága miatt, és az ütések okozta sebekbe halt bele; ilyen Prokopij, aki Vjatka városában vette magára a szüntelen kínokat, minthogy éjjelente gyakran felmászott a harangtoronyba, és harangozva jelezte a vészt, éppúgy, mint tűzvész idején szokás; ilyen a másik Prokopij, aki a zürjén vidéken született, a vadember-vadászok között, és egész életében három piszkavassal a kezében járt, és kedvelte a puszta helyeket, a Szuhona fölötti erdős partokat, ahol egy kövön ülve imádkozott mindazért, ami a vízben úszik; ilyen a Jámbor Jakov, aki a Mszta folyón egy tölgyfarönkből kivájt koporsóban úszott le annak a szegény vidéknek elmaradott lakóihoz; ilyen a Szőrös Joann, a Nagy Rosztov környékéről, akinek olyan yira vad szőrzete volt, hogy meglátván őt, rettegés fogta el az embereket; ilyen Joann Vologodszkij, akinek Nagy Sipka volt a csúfneve, alacsony növésű, ráncos arcú, tele volt aggatva keresztekkel, s halála napjáig nem vette le magáról öntöttvashoz hasonló sisakját; ilyen a Meztelen Vaszilij, aki mind a téli hidegben, mind a nyári perzselő hőségben ruha helyett csak vasláncokat és egy kis kendőt hordott a kezében... „Most pedig húgocskám –, mondta Katyerina –, ők mindannyian megjelentek az úr előtt, az ő szentjei körében örvendeznek, nem enyésző földi maradványaik ott nyugszanak a ciprusfa és ezüst ereklyetartókban a megszentelt templomokban, a cárokkal és a szentatyákkal együtt! – „És Rogyion atya nem élt szent együgyű módjára?” – kérdezte ismét Anna. És Katyerina azt válaszolta, hogy ő más nyomon indult el, nem Iszaakijt utánozta, hanem Radonyezsi Szent Szergejt, az erdei kolostorok alapítóinak nyomát követte. Rogyion atya, mondta Katyerina, először egy ősi és nagyhírű remetelakban vezekelt, azokon a helyeken, ahol valaha a sűrű erdő közepén, egy háromszáz éves tölgy odújában a nagy szent lakozott; Rogyion betartotta a szigorú engedelmességet és felvették a szerzetesrendbe, megbánást tanúsító könnyeiért és önnön testéhez való kíméletlenségéért arra érdemesült, hogy szemtől szembe lássa magát az istenanyát, betartotta a hétéves elzártaság és a hétéves hallgatás fogadalmát, de ezzel nem elégedett meg, ott hagyta a kolostort és elvándorolt – már sok-sok évvel ezelőtt – a mi erdeinkbe, háncsbocskort vett fel, fehér, vezeklő darócruhát és fekete stólát öltött magára, rajta Ádám nemzetségének koponyáját és csontjait ábrázoló nyolcszögű kereszttel, csak vizet és nyers ételt vett magához, kunyhójának kis ablakát ikonnal fedte be, így feködött az örökmécses alatt koporsójában, és az éjszakai órán szüntelenül üvöltő vadak, feldühödött hullák és ördögök tömege veszik körül...

Tizenöt éves korában, abban az életkorban, mikor a lánynak már illik jegyben járnia, Anna búcsút mondott a világi életnek.

Abban az évben korán köszöntött be a tavasz és szokatlanul meleg volt. Az erdőkből rengeteg bogó termelt, derékig ért a fű, és a Péter-nap utáni böjt kezdetén már lehetett kaszálni. Anna nagy kedvvel dolgozott, a fű és a virágok között leburnult a napon; kipirult az arca, homlokára húzott kendője elrejtette szeme melengető fényét. Am egyszer, a kaszálón egy nagy csillogó, smaragdfejú kígyó tekeredett meztelen lába köré. Hosszú, vékony karjával megragadta a kígyót, lerántotta magáról a hideg és síkos tekervényt, eldobta messzire. Anna még a fejét sem emelte fel, annyira megijedt, arca fehérebb lett a vászonnál. És Katerina azt mondta neki: „Éz, testvérem, a harmadik figyelmeztetés neked: félj a Kisértő Kígyótól, veszélyes időszak vár rád!” Az ijedtségtől-e, vagy ezektől a szavaktól, a halotti sápadtság Anna arcáról még egy héttel később sem tűnt el. Péter-nap előtt, váratlanul és minden ok nélkül elkéredzkedett a kolostorba, az esti ájtatosságra – elment, és ott töltötte az éjszakát is, és reggel méltónak találtatott arra, hogy ott álljon a tömegben, a nép között a remetek küszöbe előtt. A remete nagy kegyelemben részesítette: őt egyedül nézte ki magának a tömegből és magához hívta. Mélyen lehajtva fejét ment el tőle, kendőjét félig fejére húzta, hogy elrejtse lángoló orcáját, és izgalomban nem érezte a talajt lába alatt: kiválasztottnak, az úrnak ajánlott áldozatnak nevezte őt, meggyújtott két viaszgyertyát, egyet magához vett, a másikat neki adta, és sokáig ott állt az ikon előtt imádkozva, majd megparancsolta neki, hogy csókolja meg az ikont – és megáldotta, majd azt mondta, hogy rövid időn belül jelenjen meg vezeklésre a kolostorban. „Boldogságom, szent balga áldozat! – ezt mondta neki. – Ne földi menyasszony légy, hanem mennyei! Tudom, tudom, a nővéred felkészített téged. Én, bűnös lélek, szintén erre kérek”.

A kolostorban, szerzetességben, lelki keresztapja kedvéért lemondva a világi életről és saját akaratáról, Anna, aki a fogadalomkor az Aglaja nevet vette fel, harminchárom hónapot töltött el. A harmincharmadik hónap elején – megjelent az Úr előtt.

Hogyan élt ott, miként vezekelt, miután sok idő telt el azóta, nem tudja pontosan senki. A népi emlékezetben azért megőrződött valami. Egyszer, messzi tájakról istenes asszonyok jöttek arra az erdős vidékre, ahol Anna született. A folyónál, melyen át kellett kelniük, egy, a szent helyeken megszokott, jelentéktelen külsejű, rongyos ruhájú vándorral találkoztak, aki, mellesleg, egyszerűen szólva csodabogár volt, az ócska, uraságtól levetett keménykalap alatt szeme kendővel volt bekötve. Érdeklődtek nála, melyik út vezet a kolostor felé, kikérdezték Rogyionról és Annáról. Mire a vándor először magáról beszélt: én, úgymond, húgocskáim, isten tudja, miről is van tudomásom, ám ugyanakkor talán nektek is van mit mondanom, hisz éppen arról a helyről jövök; bizonyára félték tőlem – nem csodálkozom rajta, sokaknak szürom a sze-

mét: szemben jön valaki, gyalog vagy lovon és azt látja – megy az erdőben egy vándor, csak úgy botorkál egyes-egymagában, fehér kendővel a szemén, és ráadásul zsoltárokat énekel – érthető, hogy félelem fogja el; szörnyű bűneim miatt túlságosan mohó és gyors járású a szemem, a látásom olyannyira ritka módon átható, hogy mint a macska, még éjjel is látok. Mivel minden mértéket túlhaladóan éles a szemem, nem járok az emberek közé, hanem minél távolabbra megyek tőlük; nos, hát ezért határoztam el, hogy kissé csökkentem a fizikai látásom... Ezután mesélni kezdte, hogy a zarándoknőknek, számítása szerint még mennyi útjuk van hátra, milyen vidék felé induljanak, hol van szállás- és pihenőhely, és milyen kolostor esik útba.

– Először –, mondta –, a Szent tó melletti falu következik, utána az a falu, ahol Anna született, és ott majd megláttok egy másik tavat is, a kolostori tavat, amely kicsi, de rendben tartott, és csónakkal kell rajta átkelnetek. Ahogy kiszálltok a csónakból, onnan már nagyon közel van a kolostor. Azon a másik parton bizony nagyon sűrű az erdő, és mint általában, az erdőn át bukkannak elő a kolostor falai, a templomtornyok, a cellák, a zarándokokat váró szerzetesnők...

Majd hosszasan beszélt Rogyion élettörténetéről, Anna gyermek- és serdülőkoráról, és végül kolostori életéről:

– Ő, nem sokáig élt ott! – mondta. – Sajnáljuk, mondhatjátok, ilyen szép és fiatal teremtés! Nekünk, akik süketek és vakok vagyunk ehhez, persze, hogy sajnálatra méltó. Igen, látható volt, Rogyion atya jól tudta, mit csinál. Hiszen ő mindenkivel ilyen volt – egyszerre kedves, szelíd, örömteli és a kegyetlenségig állhatatos, különösen Aglájával. Én, asszonyok, meglátogattam azt a helyet is, ahol ő nyugszik... Hosszú sírhalom, nagyon szép zöld, teljesen benőtte a fű... És nem titkolom, nem, nem: ott a sír mellett határoztam el, hogy bekötöm a szemem, Aglaja példája okosított ki engem: hiszen ő, nem árt, ha tudjátok, a kolostorban való tartózkodása teljes ideje alatt egy pillanatra sem emelte fel a tekintetét – ahogy a szemére húzta a leplet, úgy is maradt, és szólni is alig szólt, s olyan engedelmes volt, hogy még maga Rogyion atya is csodálkozott rajta. Bizony, nem lehetett neki könnyű ilyen áldozatot hoznia – elválni mindörökre a földtől, az emberi arctól! És a legnehezebb munkát végezte a kolostorban, majd éjszakákon át, állva imádkozott. Éppen emiatt, így mondják, szerette meg annyira Rogyion atya! Megkülönböztette a többiektől, naponta beengedte kis kunyhójába, hosszú beszélgetéseket folytatott vele a kolostor eljövendő dicsőségéről, sőt még látomásait is feltárta előtte – persze, szigorú hallgatási tilalommal. Nos, hát Aglaja elégett, mint a gyertya, a legrövidebb időn belül... Ismét sóhajtoztok, sajnálkoztok? Egyetértek: szomorú történet! De én még ennél is többet mondok nektek: miután nagyon alázatos volt, s egyáltalán nem törődött a földi világgal, hallgatása és erejét meghaladó munkálkodása miatt hallatlan nagy dolgot vitt végbe: mikor beköszöntött vezeklésének

harmadik éve, Rogyion atya még szigorúbb fogadalomra készítette, és utána, az imát és a szent meditációt követően, egy szörnyű órán magához hívatta – megparancsolta neki, hogy fogadja el a halált. Igen, igen, minden köntörfalazás nélkül azt mondta neki: „Boldogságom, eljött a te órád! Maradj meg épp oly gyönyörűnek az emlékezetemben, mint ahogy most, ebben a pillanatban itt állsz előttem: térj vissza az Úrhoz!” Na, és mit gondoltok? Egy nap múlva Aglaja megjelent az Úr előtt. Lefeküdt, lázban égett a teste – és meghalt. Igaz, Rogyion megvigasztalta – azt mondta neki a halála előtt, hogy miután az ő titkos beszédeiből engedelmessége első napjaiban csak keveset mondott el, ezért csak szája lesz kitéve az enyészetnek. Nem sajnálta sem az ezüstöt a temetésére, sem a rézgarasokat, amelyeket a sírbatételkor osztottak szét, sem a sok gyertyát a negyvennapos imádságra az elhunyt lelkéért, sem a sárga, egy rubeles gyertyát a koporsóhoz, de magára, a kerek, tölgyfából készült, vésett koporsóra is sokat áldozott. Rogyion áldása kíséretében fektették be karcsú és kissé nagyra nőtt testét abba a koporsóba, kibontott hajjal, két halotti ingben, fehér szoknyában, amelyet fekete szegély övezett, és fölötte pedig fekete, fehér keresztekkel díszített szerzetesruha volt; fejére zöld, arannyal hímzett kis bársonysapkát tettek – kis díszsüveget, majd átkötötték kék, fürtökkel ékesített sállal, és kezébe bőrből készült olvasót helyeztek... Bizony-bizony, pompásan kicsinosították! És mégis, asszonyok, az a rosszindulatú, ördögi pletyka járja, hogy nagyon nem akart meghalni, ó, még egyáltalán nem! Hogy ilyen fiatalon el kelljen mennie egy gyönyörű lánynak, az még sem járja! Azt mesélik, könnyek közepette vett búcsút mindenkitől, s azt mondta hangosan mindenkinek: „Bocsássatok meg!” Majd lecsukta szemét, és érthetően azt suttopta: „Elle- ned, földanya testemmel és lelkemmel nagyot vétkeztem – meg tudsz-e bocsátani nekem?” Ezek szörnyű szavak: homlokkal megérintve a földet, ezt mondták a Régi Oroszországért könyörgő, vezeklő imában a Pünkösöd előtti vecsernye alatt, amely a halottak napja pogány ünnepével esett egybe.

1916

Fordította: SZŐKE KATALIN